

บทที่ 4

วิเคราะห์กลอนนิทานเรื่อง ดาราวงษ์ สำนวนจันทบุรี ในเชิงสังคม

วรรณกรรมเป็นผลงานที่มนุษย์สร้างสรรค์ขึ้น การศึกษาสภาพสังคมผ่านทางวรรณกรรมสามารถศึกษาได้เพราะผู้แต่งวรรณกรรมเป็นส่วนหนึ่งของสังคม ย่อมต้องสอดแทรกความคิด ความเชื่อ สภาพสังคมลงไปในวรรณกรรมของตนเสมอ ด้วยเหตุนี้วรรณกรรมกับสังคมจึงเป็นสิ่งที่แยกกันไม่ออก ต่างก็มีอิทธิพลซึ่งกันและกัน วรรณกรรมจึงมีคุณค่าในเชิงสังคมอย่างยิ่ง

กลอนนิทานเรื่อง ดาราวงษ์ ฉบับจันทบุรี เป็นนิทานประเภทจักร ๆ วงศ์ ๆ ซึ่งนิทานประเภทนี้มีจำนวนมากในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ลักษณะสภาพสังคมที่ปรากฏในเรื่องมีทั้งที่เป็นสังคมของชนชั้นสูง เพราะเนื้อเรื่องเป็นการผจญภัยและมีอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ต่าง ๆ ตามแบบอย่างวรรณกรรมประเภทจักร ๆ วงศ์ ๆ และเป็นแบบสังคมชาวบ้านชนบทโดยสะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิต สภาพความเป็นอยู่ของสังคมไทยในสมัยนั้น

ในการศึกษากลอนนิทานเรื่อง ดาราวงษ์ ฉบับจันทบุรีในเชิงสังคม จะศึกษาในด้าน ความเชื่อ วิถีชีวิต และประเพณีที่ปรากฏในเรื่อง ดังนี้

ความเชื่อ

ความเชื่อของมนุษย์เกิดขึ้นเพราะความกลัวและความไม่รู้ของมนุษย์เพราะเชื่อว่ามีอำนาจลึกลับบันดาลให้เกิดผลดีผลร้าย จึงกลัวอำนาจลึกลับนั้นและคิดหาวิธีที่จะทำอย่างไรให้เกิดผลดีและเกิดความสุขแก่ตนเอง ความกลัวและความไม่รู้เป็นสาเหตุให้เกิดความเชื่อและความเชื่อก็เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้เกิดศาสนาขึ้นในสังคม

การที่มนุษย์มีความกลัวและความเชื่อเป็นพื้นฐาน ผู้ใหญ่ก็ใช้ความเชื่อนี้ประกอบเป็นอุบายให้เยาวชนปฏิบัติเพื่อนำเยาวชนไปในทางที่ถูกที่ดี การที่บรรพบุรุษนำความเชื่อมาใช้ประโยชน์ นับว่าเป็นวิธีการที่แยบคายมาก ความเชื่อบางเรื่องอาจจางหายไปแต่ส่วนใหญ่ยังมีเจตนาแฝงอยู่เพื่อประโยชน์ในการอบรมสั่งสอน การปฏิบัติตามความเชื่อนาน ๆ ก็กลายเป็นธรรมเนียมของสังคมและเป็นมรดกสืบทอดกันมา ความเชื่อทำให้เกิดศาสนาเมื่อเกิดศาสนาที่แท้จริงก็ยังมี ความเชื่อปะปนอยู่ และความเชื่อหลาย ๆ อย่างก็มาจากศาสนา สิ่งเหล่านี้มนุษย์จะแสดงออกมาทางวรรณกรรมอย่างเห็นได้ชัดและยังแสดงออกทางพฤติกรรมของสังคมด้วย (ภิญโญ จิตต์ธรรม, 2522, หน้า 2-6)

ความเชื่อ หมายถึง การยอมรับอันเกิดอยู่ในจิตสำนึกของมนุษย์ต่อพลังอำนาจเหนือธรรมชาติที่เป็นผลดีหรือผลร้ายต่อมนุษย์หรือสังคม แม้ว่าพลังอำนาจเหนือธรรมชาติเหล่านี้ไม่สามารถพิสูจน์ได้ว่าเป็นความจริง แต่มนุษย์ในสังคมหนึ่งยอมรับและให้ความยำเกรง (ธวัช ปุณโณทก, 2528, หน้า 350-351)

จึงอาจสรุปได้ว่า ความเชื่อ คือการยอมรับหรือยึดมั่นในสิ่งใดสิ่งหนึ่งว่าเป็นความจริงหรือมีอยู่จริง ความเชื่อเด่น ๆ ที่ปรากฏในกลอนนิทานเรื่อง ดาราวงษ์ ฉบับฉันทบุรี มี 3 ด้านคือ ความเชื่อด้านพุทธศาสนา ความเชื่อด้านโหราศาสตร์ ความเชื่อด้านไสยศาสตร์ ความเชื่อทั้งสามนี้เป็นความเชื่อที่ถือว่า เป็นวัฒนธรรมทางจิตใจที่สืบทอดกันมาจากรบรรพบุรุษ ถือว่าเป็นความเชื่อที่เป็นวัฒนธรรมอย่างหนึ่งของมนุษย์และได้มีการสืบทอดกันมาจนเป็นมรดกทางสังคม ความเชื่อทั้ง 3 ด้านนี้ได้หยั่งรากฝังลึกอยู่ในสังคมไทยเป็นต้นมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ความเชื่อด้านพุทธศาสนา คือ ความเชื่อที่มีผลสืบเนื่องมาจากหลักคำสอนในพระพุทธศาสนา ความเชื่อด้านโหราศาสตร์ คือ การทำนายทายทัก และความเชื่อด้านไสยศาสตร์ ซึ่งเกี่ยวข้องกับเรื่องเวทมนต์คาถาต่าง ๆ ความเชื่อแต่ละประเภทมีลักษณะดังนี้

1. ความเชื่อด้านพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนามีความสัมพันธ์กับสังคมไทยมายาวนาน นับตั้งแต่กรุงสุโขทัยเป็นราชธานีเป็นต้นมา หลักธรรมคำสั่งสอนในทางพุทธศาสนาจึงมีอิทธิพลต่อศาสนิกชนอย่างมาก โดยเฉพาะหลักธรรมที่เป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา คือ เว้นจากการทำความชั่ว การทำความดีให้ถึงพร้อมและการทำจิตให้บริสุทธิ์จากกิเลส พุทธศาสนาที่ปฏิบัติตามหลักธรรมคำสั่งสอนในพระพุทธศาสนาจึงมีความเชื่อในลักษณะดังกล่าวดังนี้

1.1 ความเชื่อเรื่องกรรม กรรม คือ การกระทำของคน จะทำดีหรือไม่ดีได้ชื่อว่า เป็นกรรมทั้งสิ้น ถ้าทำดีก็เรียกว่า กรรมดี ถ้าทำชั่วก็เรียกว่า กรรมชั่ว

กรรมในทางพระพุทธศาสนามีจุดเชื่อมโยงกันอยู่ 3 จุด คือ อดีตชาติ ปัจจุบันชาติ และอนาคตชาติ พุทธศาสนิกชนเชื่อว่าวิถีชีวิตที่เป็นอยู่ในปัจจุบันเป็นผลของกรรมในอดีตชาติ กรรมที่สร้างไว้ในภพนี้จะส่งผลถึงภพหน้า กรรมบางอย่างอาจส่งผลในชาตินี้ (สถาบันทักษิณคดีศึกษา, 2527, หน้า 144) กรรมที่เกิดขึ้นจะส่งผลแก่มนุษย์ 3 ช่วง ซึ่งแต่ละช่วงเรียกว่า ชาติหนึ่ง ซึ่งมีความเกี่ยวเนื่อง เป็นเหตุเป็นผลซึ่งกันและกัน ดังนี้ อดีตชาติเป็นเหตุ ปัจจุบันชาติเป็นผล ในขณะเดียวกันปัจจุบันชาติเป็นเหตุ และอนาคตชาติเป็นผล

จากการศึกษากลอนนิทานเรื่อง ดาราวงษ์ ฉบับฉันทบุรี กล่าวถึงเรื่อง กรรม ในตอนที่ ดาราวงษ์มาบอกนางประไพสุริยาว่าจะกลับเมืองมิลลา เนื่องจากได้จากบ้านเมือง

มานานจึงได้ปรึกษากับนางประไพสุริยาให้ช่วยคิดว่าจะทำเช่นไร จะให้ดารา วงษ์กลับไปเมือง มิถิลาก่อนหรือว่าจะไปพร้อมกัน แต่ถ้าไปพร้อม ๆ กันนางประไพสุริยาก็เกิดความเสียหายได้เพราะ ทั้งสองลักลอบพบกันโดยที่ยังไม่ได้แต่งงาน อีกทั้งนางประไพสุริยาก็ไม่เห็นดีด้วยในข้อนี้แต่เมื่อนางได้ยินคำพูดของดารา วงษ์ก็เกิดความรู้สึกเสียใจร่ำไห้และกล่าวตัดพ้อดารา วงษ์ว่า เมื่อแรกที่ ดารา วงษ์มาหานั้นไม่กลัวความผิดแต่เดี๋ยวนี้กลับกลัวความผิดที่ลักลอบพบเจอกันและจะจากกันไปอีก นางจึงได้กล่าวตัดพ้อดารา วงษ์อีกว่า ชาตินี้ตนเองมีกรรมก็จะขอยอมรับผลกรรมที่ทำไว้และจะไม่ขอมีผู้ชายคนใหม่จะมั่นคงแต่ดารา วงษ์ผู้เดียว คำกล่าวนางประไพสุริยากล่าวถึงผลกรรม ที่ได้นางเคยได้ทำไว้แต่ชาติปางก่อน จึงทำให้ชาตินี้นางจึงต้องมารับผลกรรมนั้นก็คือ การพลัดพรากจากผู้เป็นที่รักนั่นคือ ดารา วงษ์ นั่นเอง ดังกลอนที่ว่า

พระชลนัยน์ไหลหลังลงนงเนตร

ไยพระองค์ทรงฤทธิ์มาคิดการ

เมื่อแรกมาพระไม่ว่าจะกลัวผิด

ดูเปลี่ยนแปลงแยกทางไปต่างกัน

น้องชั่วช้าอุปมาเหมือนดับสูญ

จะกล่าวเจียงเสียงเลี้ยวไปไม่ไยดี

แต่เพียงนั้นก็ยังอายไม่วายคิด

สิ้นประสงค์แล้วก็จงเสด็จจร

อันชาตินี้มีกรรมน้องทำไว้

ไม่ขอเขยชายสองประคองชิด

(หน้า 43, บรรทัด 6-12)

ยุพเรศรำนานาสงสาร

พจมานกับแต่ก่อนไม่เหมือนกัน

เดี๋ยวนี้คิดกลัวอายจะผายผัน

จะรำพันมากไปทำไมมี

เสียสกุลกษัตราในราศี

ก็ตามที่แต่พระทัยพระภูธร

สุดจะติดตามองค์พระทรงศร

อย่าอาวรณ์น้องเลยพระทรงฤทธิ์

จะสู้ไปตามกรรมที่ทำผิด

แล้วมิ่งมิตรเจ้าก็ทรงโคกาลัย

1.2 ความเชื่อเรื่องการเวียนว่ายตายเกิด การเวียนว่ายตายเกิดเป็นความเชื่อที่ได้

อิทธิพลมาจากพระพุทธศาสนา เป็นความเชื่อที่ฝังแน่นอยู่ในจิตใจของพุทธศาสนิกชนมาเป็นเวลาช้านานโดยเชื่อว่า มนุษย์ที่ยังไม่หมดกิเลส จะต้องเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในวัฏสงสาร ซึ่งสัตว์โลกต่าง ๆ ล้วนเวียนว่ายตายเกิดได้ทั้งในสวรรค์ โลกมนุษย์และนรกวนเวียนกันไปตามผลกรรมของผู้นั้น จนกระทั่งบรรลุนิพพานซึ่งเป็นเป้าหมายสูงสุดในพระพุทธศาสนา ส่วนสถานที่เกิดของสรรพสัตว์ทั้งหลายหรือที่เรียกว่า ภูมิวิธิตั้ง 6 นั้นปรากฏในหนังสือไตรภูมิพระร่วง ประกอบไปด้วย เทวภูมิ กึ่งเทวภูมิ (อสุร) มนุษย์ภูมิ เสร็จจกานภูมิ เปตภูมิ นรกภูมิ ส่วนในกลอนนิทานเรื่อง ดารา วงษ์ ฉบับจันทบุรี ปรากฏความเชื่อเรื่องการเวียนว่ายตายเกิดไม่เด่นชัดมากนักแต่ก็สามารถทำให้ผู้ศึกษาได้ทราบว่า ความเชื่อในเรื่องการเวียนว่ายตายเกิดเป็นการสอนสั่งกันทางอ้อม เพื่อให้

ผู้คนปฏิบัติดีและกระทำแต่สิ่งที่ดีเพื่อชาติหน้าจะได้รับผลกรรมที่ดีหรือไปเกิดในที่ที่ดีนั่นเอง ในกลอนนิทานเรื่อง ดาราวงษ์ ฉบับจันทบุรี ปรากฏตอนที่ ท้าวพรหมหัตถ์สิ้นพระชนม์เนื่องจากโกรธ และเสียใจที่นางประไพสุริยาหนีไปกับดาราวงษ์ ทางฝ่ายพระมเหสี นางกำนัลและเหล่าเสนา อำมาตย์ทั้งหลายต่างเศร้าโศกเสียใจ ร้องไห้คร่ำครวญกันทั้งเมือง เหล่าเสนาอำมาตย์ได้กล่าว ปลอบใจพระมเหสีของท้าวพรหมหัตถ์ว่า ทุกชีวิตเกิดมาในโลกนี้ก็ต้องเวียนว่ายตายเกิด ไม่มีผู้ใด ที่จะหลีกเลี่ยงพ้น ดังความว่า

ครั้นเบาบางสร้างโลกกันแสงให้	เสนาในทูลองค์มเหสี
จงกลืนกลั้นกรรแสงอย่าไศกี	ท้าวถึงที่แล้วจึงสิ้นพระชนมาน
ถึงเทพบุตรครุฑขนาดเทวาสัตว์	ย่อมวิบัติเวียนวนในสงสาร
เอากำเนิดเกิดตายแล้ววายปราน	เพราะพระกาฬจะทำลายทั้งโลกา

(หน้า 56, บรรทัด 4-6)

2. ความเชื่อด้านโหราศาสตร์

โหราศาสตร์ เป็นศาสตร์ที่มีมาคู่กับมนุษยชาติตั้งแต่โบราณกาลแล้ว ในสมัยโบราณ พระมหากษัตริย์ทรงมีตำแหน่งหมอดูไว้คู่บัลลังก์คือตำแหน่ง “โหราธิบดี” ไว้เป็นที่ปรึกษาทางฤกษ์ยาม ในพระราชพิธีต่าง ๆ และต่อมาได้เรียกตำแหน่งนี้ว่า “โหรหลวง” (ห้องโหรศรีมหาโพธิ์, 2532, หน้า 5)

กลอนนิทานเรื่อง ดาราวงษ์ ได้สะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อในด้านโหราศาสตร์ ดังนี้

2.1 ความเชื่อเรื่องโชคชะตา สังคมไทยในสมัยก่อนเชื่อเรื่องโชคชะตาราศี คนที่เกิดมา ไม่ว่าจะยากดีมีจนอย่างไร ก็มักจะกล่าวอ้างเรื่องดวงชะตาหรือพรหมลิขิตเสมอ ในกลอนนิทานเรื่อง ดาราวงษ์ ฉบับจันทบุรีกล่าวถึงโชคชะตาในตอน ที่ ดาราวงษ์ ได้พบผอบผมที่มีกลิ่นหอมมาก ซึ่งไม่รู้ว่าเป็นของผู้ใด จะเป็นของบุรุษหรือของสตรี สองพราหมณ์ที่เลี้ยงจึงดูโชคชะตาราศีแล้วตอบดาราวงษ์ไปว่า ผอบผมที่พบนี้ไม่ใช่ของบุรุษแต่เป็นของสตรีที่มีบุญอยู่เมืองไกล ถ้าโชคดีจะได้พบเจ้าของผอบผม ซึ่งพราหมณ์ทั้งสองได้กล่าวอ้างถึงตำรา ซึ่งตำราที่ได้กล่าวนั้นน่าจะเป็นตำราพรหมชาติ ดังบทประพันธ์ว่า

ฝ่ายเสนีพี่เลี้ยงแลประหลาด	ใครไม่อาจนุสนธิ์ให้จันจัน
แต่สองพราหมณ์พระพี่เลี้ยงอยู่เคียงกัน	เจ้าดวงจันทร์แจ้งความตามตำรา
จึงทูลความทายตามในราศี	อันผมนี้มีไช้ชายอย่ากังขา
กษัตริย์บุตรีกษัตรา	กัลยามีบุญอยู่เมืองไกล
พระเทพที่มีกลิ่นดังจันทน์กลั่น	เป็นแม่นมั่นเหมือนทายอย่าหมายมวง

แต่ต่างแดนแสนทุเรศประเทศทาง	ตามระหว่างสินธุทะเลวน
ในยามโชคต้องโศกในลัคนา	คงจะปะนุชนองเจ้าของผม
ด้วยเดชเดชาพานิยม	ขอบรมนรินทร์อย่ากริ่งใจ

(หน้า 5, บรรทัด 8-12 และ หน้า 6 บรรทัด 1)

ในเรื่อง ดาราวงษ์ ฉบับจันทบุรี ยังมีอีกตอนที่กล่าวถึงการทำนายทายทักของ พระโหราธิบดีในตอนที่ทำพรหมทัตได้สิ้นพระชนม์ไปแล้ว พระมเหสีจึงมีหน้าที่จะต้องดูแลรักษา บ้านเมืองต่อไปจึงได้เรียกโหราธิบดีเข้ามาเฝ้าแล้วให้ทำนายดวงชะตาของนางประไพสุริยาว่าเป็น ตายร้ายดีอย่างไร ดังบทประพันธ์ว่า

จึงเอื้อนอรรถตรัสถามโหราเฝ้า	พระลูกเราแรมนิราศพระวงศา
จะเปลื้องปลิดจบชีวิตชีวิ้งลา	จะกลับมาพระนครเหมือนก่อนกาล
จงทายทักให้ประจักษ์กระจ่างจิต	เรานี้คิดตรึกตรองเป็นสองสถาน
แม่นสุญจริงแล้วไม่นิ่งให้เนิ่นนาน	จะเริ่มการศพบถวายพระเพลิงไป
โหรรับเสาวนีย์ชูลีกราบ	สิโรราบตรึกเหตุข้างเพทไสย
ตั้งโศลกนรลักษณ์ประจักษ์ใจ	แนโนใจแล้วจึงทูลยุพาพาน
พระธิดาชั้นชาพระเสาร์แทรก	จำให้แยกประยูรญาติจากราชฐาน
จะลำบากยากแค้นแสนรำคาญ	ไม่เนิ่นนานก็จะมาถึงธานี

(หน้า 57, บรรทัด 9-12 และ หน้า 58 บรรทัด 1-3)

2.2 ความเชื่อเรื่องฤกษ์ยาม ฤกษ์ คือ เวลาที่เหมาะสมเป็นชัยมงคล ส่วนยามคือ ส่วนของวันดีและวันร้าย เป็นความเชื่อที่มีมาแต่โบราณสืบเนื่องมาจนกระทั่งทุกวันนี้ เป็นความเชื่อ ที่อาศัยการคำนวณทิศทางของดวงดาวโดยเชื่อว่า ทิศทางของดวงดาวจะมีผลต่อวิถีชีวิตของ มนุษย์ ในเวลาที่จะทำการมงคลหรือจะออกเดินทางจึงมักที่จะดูฤกษ์ยามเสียก่อน เพื่อความเป็น สิริมงคลให้ประสบโชคชัย ปราศจากอันตรายทั้งปวง การหาฤกษ์ยามต้องมีเลขคำนวณว่า ปีใด เดือนใด วันเวลาใดจะดี ในการทำพิธีมงคล การหาฤกษ์นั้นก็มีจุดประสงค์ต่าง ๆ กัน อาจจะ ประกอบกิจการงานต่าง ๆ เพื่อความสุข ความสำเร็จผล ความเจริญ (อุบล เทศทอง, 2532, หน้า 174) ในกลอนนิทานเรื่องดาราวงษ์ ลำนวนจันทบุรี สะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อเรื่องฤกษ์ยามว่า ต้องหาเวลาที่ดีในการเดินทางดังในตอนที่ว่า ดาราวงษ์และพราหมณ์ที่เลี้ยงทั้งสองกำลังจะออกเดินทาง ไปหาตามหาเจ้าของผอบผม พราหมณ์ดวงจันทร์ได้ดูฤกษ์ยามในการเดินทาง เมื่อได้ฤกษ์แล้ว จึงได้มีม้าล่อเป็นสัญญาณในการออกเดินทาง ดังบทประพันธ์ว่า

เสวกน้าร้อยก็แวดล้อม	ดั่งอินทร์จอมเทวราช ณ รังสรรค์
สองพี่เลี้ยงเคียงองค์พระทรงธรรม	เจ้าดวงจันทร์ดูยามตามตำรา
อันนารีมีบุญเป็นมิ่งเมือง	อยู่ข้างเบื้องทักษิณะทิศา
ให้ตั้งกล้องสองตรงในคงคา	ได้มหาสิทธิโชคก็โบกรง
ตีม้าล่อล้นชันไปขึ้นใส่รอก	ขยายออกรับลมสมประสงค์
ลำภาทอล่องแล่นตามลมตรง	พระพายส่งพัดออกทะเลลึก

(หน้า 11, บรรทัด 3-7)

3. ความเชื่อด้านไสยศาสตร์ การใช้มนตร์คาถา

ความเชื่อทางไสยศาสตร์ เสฐียรโกเศศ (2510, หน้า 101) ได้ให้ความหมายว่าเป็นความรู้เรื่องด้วยสิ่งลึกลับอยู่เหนือธรรมชาติ ซึ่งไม่สามารถจะทราบหรือพิสูจน์ได้ด้วยเหตุผลทางวิทยาศาสตร์ เช่น เชื่อเรื่องความขลัง เชื่อเรื่องของศักดิ์สิทธิ์ รวมทั้งเรื่องโชคลาง เป็นต้น

การใช้มนตร์คาถา โดยส่วนใหญ่ในวรรณคดีไทยประเภทนิทานจักร ๆ วงศ์ ๆ มักจะมีเรื่องราวของมนตร์คาถาเข้ามาเกี่ยวข้องอยู่เกือบทุกเรื่องเลยทีเดียวได้ ทั้งนี้ก็เพื่อให้เรื่องมีความเป็นไปได้ประการหนึ่ง อีกประการหนึ่งถือว่าเป็นค่านิยมของกวีในสมัยก่อนซึ่งมักจะผูกพันอยู่กับความเชื่อทางด้านมนตร์คาถา เมื่อแต่งวรรณกรรมหรือวรรณคดีก็มักจะหยิบยกเอาความเชื่อทางด้านนี้สอดแทรกเข้าไปในบทประพันธ์ของตนเองด้วย นอกจากนี้อิทธิพลของคัมภีร์พระเวทในศาสนาพราหมณ์ที่แต่งขึ้นภายหลังคือ คัมภีร์อาถรรพเวท ซึ่งเป็นคัมภีร์พระเวทที่กล่าวถึงการใช้เวทมนตร์คาถา เป็นไสยเวท (สุภาพร มากแจ้ง, 2535, หน้า 2) มีอิทธิพลอยู่มากเพราะเมื่อลัทธิพราหมณ์แผ่ขยายเข้าสู่ดินแดนสุวรรณภูมิวิชาไสยศาสตร์ก็ได้ติดเข้ามาด้วยและได้มีการแต่งเติมเสริมต่อตามสภาพสังคมในแต่ละพื้นที่ ต่อมาจึงได้กลายมาเป็นความเชื่อในที่สุด

ประเภทมนตร์คาถาที่ปรากฏในกลอนนิทานเรื่อง ดาราวงษ์ ฉบับจันทบุรี คือ

3.1 มนต์เนรมิตสิ่งของ เป็นมนตร์คาถาในการเนรมิตสิ่งของต่าง ๆ ได้ตามใจปรารถนา ดังปรากฏในตอน ที่ พระพี่เลี้ยงของดาราวงษ์คือ พราหมณ์ดวงจันทร์และพราหมณ์จินดาเห็นว่า ดาราวงษ์เมื่อได้พบผอบผมแล้วเกิดอาการคลุ้มคลั่ง ทำให้พระบิดาและมารดาต้องกลุ่มใจ จึงคิดที่จะไปติดตามหาเจ้าของผอบผมโดยจะล่องเรือไปในทะเล พราหมณ์ทั้งสองมีความรู้ในด้านการผูกพยนต์จึงผูกพยนต์เป็นเรือลำภาใหญ่ที่สามารถบรรทุกทุกคนได้ประมาณห้าร้อยคนในกลอนนิทานเรื่อง ดาราวงษ์ ฉบับจันทบุรีนี้ ผู้แต่งได้บรรยายสภาพเรือที่ผูกพยนต์ประดิษฐ์ขึ้นมาได้อย่างชัดเจน ดังบทประพันธ์ว่า

พื้จัดแจงแต่งต่อสำเนาเกิด	เห็นล้าเลิศจะได้พบประสบสม
สองพื้เลี้ยงเบิกบานสำราญอารมณ์	ถวายเป็นคณิศนกลับมากับกาล
จินดาพรหมณ์ความคิดประดิษฐ์แต่ง	เป็นยนต์แย่งขันชิงกริ่งประสาน
ทั้งปากปลาราทโหทางเสียท้าย	เป็นยนต์สายดาดฟ้าเลขาข้า
ครั้นสำเร็จเสร็จการมัตราทำ	ถวายเป็นล้าเล่นไปให้ลือชา
จึงชักยนต์ไปกลองถวายเป็น	ต้องพระพายลอยลือลั่นเวหา
ครั้นลมอ่อนผ่อนลงในคงคา	มาจอดท่าบุรีรักตำนานแพ

(หน้า 9, บรรทัด 7-12)

จากบทประพันธ์ข้างต้นจะเห็นว่า กวีได้บรรยายสภาพของเรือสำเภายนต์ไว้อย่างชัดเจน ซึ่งเรือสำเภายนต์ที่กวีได้บรรยายไว้นั้นมีลักษณะเป็นเรือสำเภาที่ใช้บรรทุกสินค้า ส่วนตัวเรือจะประกอบไปด้วยเครื่องยนต์ ปากปลา ราโท ดาดฟ้า และมีหางเสือที่ทำให้เรือสามารถแล่นได้อีกทั้งมีเสาเรือใบอีกด้วย ถึงแม้ว่าเรือที่สร้างขึ้นมาจะเป็นการผูกพันตื้นขึ้นมาด้วยมนตร์คาถา แต่กวีก็ได้แสดงภูมิรู้เกี่ยวกับเรื่องเรือสำเภาไว้อย่างชัดเจน ทำให้เราสามารถเห็นว่าสภาพของเรือสำเภาในสมัยก่อนชัดเจนยิ่งขึ้น

ตอนที่ดาราวัชจะเข้าลอบเข้าหานางประไพสุริยา พรหมณ์พื้เลี้ยงทั้งสองได้ผูกพันเป็นพระยานหงส์ กวีได้บรรยายจากนี้ได้ไพเราะและเห็นภาพชัดเจน ดังบทประพันธ์ว่า

จะได้ตอบอยู่แต่สารปวยการเขียน	จะพากเพียรผูกพันพญาหงส์
ให้บินได้คือดั่งเข้าถึงองค์	รับมาลงมัตราแล้วพาไป
พระพิงสารแสนสำราญสำรวลสรวล	ความคิดพื้หน่านวลจะหาไหน
จะรอร่าข้าเชิงก็เข้าไป	แม่นเข้าได้แล้วคงสมคะเนนาง
ต่างอารมณ์สมหมายสบายจิต	จึงประดิษฐ์ผูกหงส์เป็นปีกหาง
ข้างในเป็นโพรงโยงยงยนต์ทะยาน	มีสายกลางสานเกลียวเป็นเลี้ยวลด
ประจจะเจียนเขียนชนให้ชาวเหลืออง	ดูรุ่งเรืองเบญจรงค์อลงกต
เหมือนพระยาราชนางอันทรงยศ	ก็พร้อมหมดลั่นเสร็จสำเร็จพลัน

(หน้า 9, บรรทัด 7-12)

จะเห็นว่า กวีได้บรรยายลักษณะของพญาหงส์ไว้อย่างชัดเจนซึ่งลักษณะน่าจะเป็นพญาหงส์ที่มีลักษณะใหญ่และบินได้ มีโพรงตรงกลางลำตัวไว้สำหรับเป็นที่ประทับ มีปีกและมีหาง ลักษณะของขนหงส์เป็นสีขาวและเหลือง

3.2 มนต์ระสัด เป็นมนต์คาถาที่ใช้สำหรับระสัดให้คนที่ถูกระสัดนั้นนอนหลับไป เพื่อลักลอบเข้าไปกระทำการอย่างหนึ่งอย่างใด ปรากฏในตอนี่ ดาราวงษ์ลอบเข้าไปหา นางประไพสุริยาถึงปราสาทของนาง โดยทั้งหมดได้ชี้พญาหงส์ที่ผูกพยนต์ขึ้นมาแล้วบินมาที่ ปราสาทของนางประไพสุริยา โดยบินมาเทียบที่หน้าต่างหมายที่จะเข้าห้องนางประไพสุริยา ส่วนพราหมณ์จินดาได้ร้ายเวทมนต์คาถาสะเดาะกลอนหน้าต่างและระสัดพวกนางกำนัลที่อยู่ใน ปราสาทให้หลับไหล ดังบทประพันธ์ว่า

แล้วขึ้นนั่งหลังหงส์ดูองอาจ	หมายปราสาทพระธิดาดวงสมร
ชักพยนต์กลพาขึ้นอัมพร	ก็ปลิวรอนมาถึงที่พระแกลทอง
จึงเทียบหงส์ลงยังบัญชาใหญ่	เห็นแสงไฟลางๆ สว่างห้อง
ส่งดเสียงฝูงนางในปราสาททอง	คอยเมียงมองสมจิตที่คิดมา
เจ้าจินดาภาวนาประนมหัตถ์	ลูกดาลขัดหลดกระเด็นด้วยคาถา
ระสัดฝูงสาวสวรรค์กัลยา	กนิทราอ่อนเอนระเนนอน
(หน้า 35, บรรทัด 6-10)	

ประเพณี

ประเพณีเกิดจากความประเพณี หรือ การกระทำของใครคนหนึ่งหรือหลายคนที่เห็น ประโยชน์และความจำเป็นตามที่ต้องการจากการกระทำเช่นนั้น คนอื่นเห็นดีก็เอาอย่างตาม เป็นแบบอย่างเดียวกันและสืบต่อเป็นส่วนรวมมาช้านานจนกลายเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม แห่งชาติขึ้น (เสฐียรโกเศศ, 2517, หน้า 161) ประเพณีที่ปรากฏในกลอนนิทานเรื่อง ดาราวงษ์ ลำนวนจันทบุรี มีดังนี้

1. ประเพณีการทำศพ

การเกิด แก่ เจ็บ ตาย เป็นวัฏจักรของชีวิตสัตว์โลก สุดท้ายของชีวิตทุกคนก็ต้องตาย ไม่มีใครสามารถหนีพ้นความตายไปได้ เมื่อบุคคลใดตายแล้วบุคคลที่อยู่ข้างหลังไม่ว่าจะเป็น พ่อแม่ ญาติพี่น้องก็จะจัดการตามประเพณีของตนให้แก่ศพ คนไทยโดยทั่วไปที่นับถือศาสนา พุทธนิยมใช้วิธีเผา

ในกลอนนิทานเรื่อง ดาราวงษ์ ฉบับจันทบุรี ได้กล่าวถึงพิธีศพของท้าวพรหมทัตไว้ ไม่เด่นชัดมากนัก แต่เนื่องด้วยเป็นนิทานประเภทจักร ๆ วงศ์ ๆ ตัวละครมีฐานะเป็นกษัตริย์ การตกแต่งพระศพจึงแตกต่างจากของชาวบ้านสามัญชน ซึ่งตามประเพณีของไทย เมื่อพระเจ้าแผ่นดินสวรรคต พระบรมศพจะบรรจุใส่ไว้ในโกศ การที่เราเอาศพขึ้นสูงใส่ไว้ในโกศนั้น ไทยเรา

ได้รับอิทธิพลมาจากอินเดีย ดังที่กรมพระยาดำรงราชานุภาพได้ทรงประทานไว้ในตำนานสุสานหลวงวัดเทพศิรินทร์ว่า การปลงศพของอินเดียมี 2 แบบคือ คติทางพระพุทธศาสนาใช้หีบใส่ศพ คติทางศาสนาพราหมณ์หรือฮินดูใช้โกศใส่ศพ ไทยได้รับอิทธิพลลัทธิพราหมณ์จากขอม จึงใช้โกศใส่ศพพระเจ้าแผ่นดิน... (สมภพ ภิรมย์, 2528, หน้า 33)

ในกลอนนิทานเรื่อง ดาราวงษ์ ฉบับจันทร์บุรีได้กล่าวถึงจัดเตรียมพระศพของท้าวพรหมทัต ดังนี้

- 1.1 สร้างปราสาทใส่พระศพ โดยสร้างเป็นปราสาททอง
- 1.2 พระโกศเป็นแก้ว มีการเชิญพระโกศแก้วมาไว้ในปราสาททอง
- 1.3 บริเวณรอบ ๆ มีราชวัติ ปักเป็นแถวยาว
- 1.4 เครื่องประดับที่ใส่แต่งพระศพประกอบด้วย จามร กลิ้ง กลด อภิรม ต้นไม้ทอง

พระฉายาลักษณ์ ขวาลา และพระแสงศาสตราวุธประกอบไปด้วย เกาทัณฑ์ ทวน ง้าว

- 1.5 มีเครื่องดนตรีบรรเลงทั้งแตร สังข์ อีกทั้งมีนางร้องให้ด้วย

ดังบทประพันธ์ว่า

จงเร่งรัดจัดแจงพระโกศแก้ว	ให้เลิศแล้วเครื่องตั้งทั้งซ้ายขวา
ราชวัติฉัตรธงอลงกา	จะเชิญไว้ในมหาปราสาททอง
มนตรีกราบบังคมนางพญาด้วยปราโมทย์	มาแต่งโกศแก้วมณีไม่มีสอง
เชิญพระศพทรงเครื่องอันเรืองรอง	จำลองขึ้นพระบัลลังก์ลอยวิไล
ประดับเครื่องรุ่งเรืองมยุรฉัตร	เป็นขนาดขนากข้างพระโกศไสว
ทั้งพัดโบกสบสะบัดกระหวัดไป	งามวิไลเลิศแล้วดูแพรวพราว
มีจามรทานตะวันเป็นหลั่นลด	ทั้งกลิ้งกลดอภิรมประทุมสาย
ต้นไม้ทองรองกระถางมาวางราย	ดูเฟริศพรายพร้อมพรั่งอยู่หลายพัน
พระฉายฉากขวาลาระดาดา	พระแสงศาสตราวุธอันเจิดจ้าน
เรียงถวายเป็นรายริมพระโกศสุวรรณ	ทั้งเกาทัณฑ์ทวนง้าวที่ท้าวทรง
หอมกระลบอบกลิ่นสุคนธรส	เฉลิมยศตามสกุลประยูรหงส์
มีโคมรายรอบสายวิสูตรวง	เครื่องบรรจงจัดเสร็จสำเร็จการ
ประโคมครึกกึกก้องทั้งแตรสังข์	มีนางนั่งโศกาน่าสงสาร
สะอื้นอ่อนถอนใจอาลัยลาน	ประสานเสียงสังเวทวิเวกใจ

(หน้า 56, บรรทัด 10-12 และ หน้า 57, บรรทัด 1-7)

2. ประเพณีการต้อนรับแขก

การต้อนรับแขกเป็นประเพณีไทยที่มีมาแต่โบราณ หากมีแขกมาเยี่ยมเยียนถึงบ้าน เจ้าของบ้านจะเชิญให้แขกนั่งแล้วนำอาหาร หมากพลูหรือบุหรืมาต้อนรับแขกและพูดจาด้วย อธิยาศัยไมตรีเป็นอย่างดี

ในกลอนนิทานเรื่อง ดาราวงษ์ ฉบับจันทบุรี ได้สะท้อนให้เห็นถึงประเพณีการต้อนรับแขก ดังปรากฏในตอน ที่ ดาราวงษ์และพราหมณ์ทั้งสองเดินทางมาถึงเมืองพาราณสี โดยดาราวงษ์ ได้ปลอมพระองค์เป็นพราหมณ์พ้อค้านำสินค้ายาเข้ามาขาย เหล่าเสนาอำมาตย์ได้เข้าไปกราบทูล พระมเหสีและนางประไพสุริยาให้รับทราบ นางจึงสั่งให้เหล่าเสนาอำมาตย์ต้อนรับพวกพราหมณ์ พ้อค้าเป็นอย่างดี ดังบทประพันธ์ว่า

ปางยุพินปิ่นนางทั้งสองนาง
พระจอมวังยังประจักษ์จรูญจวนครัน
จงแพร่พรายชายหญิงในกรุงศรี
เขมาต่างธานีบุรีไกล
(หน้า 15, บรรทัด 7-9)

ฟังอำมาตย์ทูลสารเมื่อโศกศัลย์
นางแจ่มจันทร์ตรัสสั่งเสนาใน
ก็ตามที่ใครจะชอบอัชฌาสัย
เสนาไปอยู่ช่วยกันดูแล

และตอนที่เหล่าเสนาของฝ่ายดาราวงษ์นำสินค้ายาออกมาขายก็ได้กล่าวต้อนรับ พวกบรรดาลูกค้าต่าง ๆ ที่มาชมสินค้ายา โดยนำหมากพลูออกมาต้อนรับ ดังบทประพันธ์ว่า

พวกผู้ชายขายของอยู่พร้อมเพรียง
ทอดสนิทติดพันไปตามเพลง
เอาแหวนงูหรือจะดูแหวนประดับ
ไม่มีเคลือบเลยนะนางอย่ากลางแคลง

เลือกร้อยเรียกเอาแต่ที่รูปนัยเหมาะสม
คนกันเองฉันไม่ว่าราคาแพง
พลอยออกกวาดตะดาวะวาวแสง
แล้วจัดแจงยื่นให้ทั้งหมากพลู

(หน้า 15, บรรทัด 12 และ หน้า 16 บรรทัด 1-3)

3. ประเพณีการเขียนเพลงยาว

การเขียนเพลงยาวเป็นการเขียนสารโต้ตอบกันระหว่างชายหญิงเพื่อทำให้เกิดความรักใคร่ต่อกัน คนโบราณเมื่อผูกสมักรักใคร่กันแล้ว ไม่มีการล่องเกินแม้กระทั่งจับมือ ซึ่งเมื่อสมักรักใคร่ก็จะส่งข้อกันตามประเพณี ในกลอนนิทานเรื่อง ดาราวงษ์ ฉบับจันทบุรี ได้สะท้อนให้เห็นถึงการเขียนเพลงยาวส่งถึงกัน ดังบทประพันธ์ว่า

ดอกไม้จับแต่พอจับก็กลับคลี่
ในตัวอักษรสั่งระเลินจำเริญความ
พี่ร้ายรักภคินีจำนงมา
ด้วยแจ้งการพานพบประอบน้อย

เห็นสารศรีพร้อมพรั่งกันทั้งสาม
ถึงหน่อนามนางกษัตริย์เสนาหา
เอาชีวามาถวายแม่สายใจ
ที่เลื่อนลอยในมหาชลาลัย

ไม่รู้แห่งเที่ยวแสงพระเวียงชัย	ปี่มประลัยอยู่ในห้องชโลทร
หากกุศลหนุนหลังประทังช่วย	ไม่มอดม้วยได้มาพบมิ่งสมร
อย่าถือใจเลยว่าจนเป็นคนจร	ตามนครต่างแดนแสนกันดาร
เมื่อยามยากจะขอฝากชีวิตแม่	ไม่รับทุกข์เห็นเพียงแท้จะสังขาร
เมืองของน้องเหมือนหนึ่งกองอัศคึกาฬ	ราชฐานนั้นเป็นที่ป่าช้าชาย
ถึงนางอื่นหมิ่นแสนแดนดุสิต	มิใช่มิตรแล้วไม่ปรารถนาหมาย
เอ็นดูด้วยช่วยชูชีวาวาย	เรียมไม่คลายความสวาทไม่คลาดวัน
ยามถนอมจะถนอมคอยหอมแอบ	เมื่อยามแนบมิให้นางระคางขวัญ
อย่าสูญเสียการรักให้แรมวัน	จงแจ่มแจ้งให้เหมือนจันทร์กระจ่างเอย

(หน้า 29, บรรทัด 1-10)

ส่วนนางประไพสุริยาได้ส่งจดหมายตอบกลับมาให้ ดาราวงษ์ ดังบทประพันธ์

ศุภลักษณ์อักษรบรรณาท	อภิวาทมาถึงองค์พระทรงศร
ด้วยขอบคุณสุนทราสถาวร	ให้ผืนผ้อันรักพระจักรี
เออ ! นึกมาก็เป็นน้ำเจ็บจิต	คิด ๆ แล้วก็แค้นแสนบัดสี
เหมือนหนึ่งนางกลางป่าพนาลี	พระชนกชนนีไม่เลี้ยงมา
ได้หมายรักก็จะได้ให้สมรัก	พระทรงศักดิ์จึงมาชวนเสนาหา
แม่นจริงคำเหมือนพระร่ำในสารตรา	จงคิดมาตามเรื่องบุราณกาล
พระจะแก่งตั้งพอให้ลึงโลด	ไม่ประโยชนีย่ดียวเหมือนกล่าวสาร
สุดอารมณ์จะนิยมเหมือนอย่างการ	จงตรึงการตรึงตรองทำนองใน
ถ้ามาดมั่นแสนสุดสวาทหมาย	อย่าระคายคำน้องสนองไซ
ให้สมสารผ่านฟ้าที่อาลัย	น้องฝากใจไว้ในที่อ่านเอย

(หน้า 33, บรรทัด 6-12 และ หน้า 34, บรรทัด 1)

วิถีชีวิต

วิถีชีวิต คือ การดำเนินชีวิตของคนส่วนใหญ่ในประเทศ แนวทางปฏิบัติต่าง ๆ ในการดำเนินชีวิตประจำวันที่ปฏิบัติกันมาจนเคยชินเป็นปกติวิสัย เป็นเรื่องเกี่ยวกับสถานการณ์ธรรมดาสามัญที่ไม่มีความสำคัญต่อสวัสดิการหรือความจำเป็นของสังคมและเป็นเรื่อง que ทุกคนปฏิบัติอยู่ทั่ว ๆ ไป จนเป็นนิสัยหรือมาตรฐานทั่วไปในสังคมนั้น (ชบวน พลตรี, 2537, หน้า 74)

วิถีชีวิตที่ปรากฏในกลอนนิทานเรื่อง ดาราวงษ์ ฉบับจันทร์บุรี เป็นการดำเนินชีวิตของตัวละครในเรื่อง ซึ่งจะศึกษาในลักษณะเหล่านี้คือ

1. อาชีพ

อาชีพ คือ การเลี้ยงชีวิต การทำมาหากิน งานที่ทำเป็นประจำเพื่อเลี้ยงชีพ (ปัญญา บริสุทธิ์, 2523, หน้า 55) ในกลอนนิทานเรื่อง ดาราวงษ์ ฉบับจันทร์ กวีได้กล่าวถึงอาชีพที่สะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตของคนในสมัยก่อนและเชื่อมโยงมาจนถึงปัจจุบันคือ ค้าขาย

อาชีพค้าขายที่ปรากฏในกลอนนิทานเรื่องดาราวงษ์ ฉบับจันทร์นั้น สะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตของคนในภาคตะวันออกโดยเฉพาะจังหวัดจันทบุรีอย่างชัดเจน ซึ่งสินค้าหลักที่สามารถส่งออกและนำชื่อเสียงมาสู่จังหวัดจันทบุรีนั่นก็คือ การค้าขายเพชร พลอย กวีได้สอดแทรกการค้าขายเพชรพลอยเข้ามาในกลอนนิทานเรื่องดาราวงษ์ ในตอนที่ ดาราวงษ์ปลอมเป็นพราหมณ์ พ่อค้านำสินค้ามาขาย โดยสินค้าที่นำมาขายนั้นเป็นพวกเพชร พลอย แหวน และผ้าแพรพรรณต่าง ๆ ดังปรากฏในบทประพันธ์ว่า

ชื่อดวงจันทร์จินดาดาราวงษ์	ของประสงค์สินค้าเอามาขาย
ล้วนเพชรนิลทองนากมามากมาย	จะจำหน่ายเสียให้ทันฤดูลม
(หน้า 14, บรรทัด 8-9)	
ทูลสนองสองนางว่าพานิช	มาสถิตกรุงไทรมหิศวรรย์'
เป็นพงษ์พราหมณ์สามนายพี่น้องกัน	ชื่อดวงจันทร์จินดาดาราวงษ์
มีสินค้าแพรพรรณทุกสิ่งสิ้น	ล้วนเพชรนิลสิ่งของต้องประสงค์
ทั้งลูกค้านำร้อยที่พลอยลง	ล้วนรูปทรงรุ่มราวขึ้นครวกัน
(หน้า 15, บรรทัด 4-7)	
พวกผู้ชายขายของอยู่พร้อมเพรียง	เลือกร้องเรียกเอาแต่ที่รูปนั้นเหมาะเหม็ง
ทอดสนิทติดพันไปตามเพลง	คนกันเองฉันไม่ว่าราคาแพง
เอาแหวนงูหรือจะดูแหวนประดับ	พลอยออกวาบตลบดาวระวาวแสง
ไม่มีเคลือบเลนะนางอย่ากลางแกลง	แล้วจัดแจงยื่นให้ทั้งหมากพลู
(หน้า 15, บรรทัด 12 และ หน้า 16, บรรทัด 1-3)	

2. อาหารการกิน

อาหาร คือ ของกิน เครื่องค้ำจุนชีวิตและเครื่องหล่อเลี้ยงชีวิต ในเรื่องดาราวงษ์ กวีไม่ได้กล่าวรายละเอียดลงไปว่ามีอะไรบ้าง เพียงแต่กล่าวถึงการกินที่มีของคาวและของหวาน ส่วนอาหารของพราหมณ์ก็จะเป็นอาหารพวกมังสวิรัต ไม่รับประทานเนื้อสัตว์ ดังปรากฏในตอน ที่นางประไพสุริยาให้นางพี่เลี้ยงทั้งสองจัดเตรียมข้าวปลาอาหารเอาไปให้ดาราวงษ์และพี่เลี้ยง แต่พราหมณ์พี่เลี้ยงทั้งสองได้ถวายอาหารคาว ดังบทประพันธ์ว่า

อันพราหมณ์เทศเพศพราหมณ์มหาศาล รับประทานถั่วงาเป็นนิจสิน
ช่วยกราบทูลพระธิดายุพาพิน (ชำรุด) ขอถวายบังคมคืบ
(หน้า 26, บรรทัด 10-11)

ในเรื่อง ดาราวงษ์ สำนวนจันทบุรี กวียังคงกล่าวถึงอาหารที่มาประกอบเป็นยารักษา
อาการป่วยของท้าวพรหมหัตถ์ ปรากฏดังตอนที่ พราหมณ์ดวงจันทร์และพราหมณ์จินดาได้ทำยา
เข้าไปให้ท้าวพรหมหัตถ์ ยาที่ทั้งสองได้ทำขึ้นนั้นประกอบไปด้วยอาหารที่มีประโยชน์ต่อการบำรุง
ร่างกาย เช่น รังนก โสม สาลิณม และชันทสกร ดังบทประพันธ์ว่า

เจ้าดวงจันทร์วันทาแล้วทูลตอบ	จะประกอบแก้ไขให้ได้ที่
เอารังนกเนยนมเข้าประสมโสมสาลิ	ที่กินมีเรียวแรงเรอบดไป
ท้าวประชวรหวนหิวเบื้ออาหาร	ทั้งคาวหวานไม่เสวยสิ่งใดได้
เราวางยาก็จะพินค้อยชื่นใจ	พอคลายได้สักเพลาประสาจน
ก็พร้อมจิตคิดเห็นไม่ข้องขัด	ประจจะจัดปรุงยาโกลาหล
เอารังนกเนยนมเข้าประสมปน	ระคนด้วยโสมสาลิมีกำลัง
เอาคลุกชันทสกรทำก้อนปั้น	หิวระกะกันขึ้นชมด้วยสมหวัง
เดชบุญขอให้หายคลายประทั้ง	ได้เข้าวังชมนางไม่วางวัน

(หน้า 18, บรรทัด 7-12 และ หน้า 19, บรรทัด 1)

3. เครื่องใช้

เครื่องใช้ที่ปรากฏในกลอนนิทานเรื่อง ดาราวงษ์ ฉบับจันทบุรี แบ่งเป็น 2 ประเภทคือ

3.1 เครื่องประดับ

เครื่องประดับที่ปรากฏในกลอนนิทานเรื่อง ดาราวงษ์ มีดังนี้

3.1.1 กำมรงค์ คือ แหวน จัดเป็นเครื่องประดับอย่างหนึ่งใช้สวมนิ้ว สำหรับ
พระกำมรงค์นั้นปรากฏในกลอนนิทานเรื่อง ดาราวงษ์ สำนวนจันทบุรีในตอน ที่ ดาราวงษ์ส่งสารรัก
ไปให้นางประไพสุริยาพร้อมกับกำมรงค์ ส่วนพราหมณ์ทั้งสองก็ทำเช่นเดียวกับดาราวงษ์
ดังบทประพันธ์ว่า

เราประดิษฐ์คิดเขียนสารตราลับ	แกมประกับกำมรงค์เข้าไปถวาย
จะพาดพิงอิงแอบให้เียบคาย	พี่จะพลอยห้อยทำยให้สองนาง
ดาราวงษ์ทรงฟังสองพี่เลี้ยง	ประสานเสียงสมจิตไม่คิดหมาง
เย็นหยับอัปแสงนภาพลาง	จึงเริ่มร่างเรื่องสารตราพลัน
แต่แรกเริ่มเดิมพบผอมผม	จนติดตามทราชมชมเพียงอาสัญ
ครั้นเสร็จสรรพพิบจับเป็นดอกจัน	คนอื่นนั้นมิให้รู้เหมือนอารมณ์

แล้วเลือกแหวนแสนสุดจะดีค่า	กับสารตราใส่ในผอบผม
เป็นสำคัญแจ้งความนางทราชม	ด้วยนิมม่งมาแต่เมืองมา
แล้วพี่เลี้ยงจึงประดิษฐ์คิดประดับ	ประจพับเหมือนดอกจันอันเลขา
กับแหวนเพชรอย่างดีมีราคา	จะให้แก้วกัลยาพี่เลี้ยงนาง

(หน้า 27, บรรทัด 8-12 และ หน้า 28, บรรทัด 1-3)

3.1.2 สังวาล เข็มขัดและทองกร สังวาล คือ สร้อยเครื่องประดับชนิดหนึ่งใช้คล้องสะพายแล่ง เข็มขัด เป็นเครื่องคาดเอวชนิดหนึ่ง ส่วนทองกร เป็นเครื่องประดับสำหรับสวมข้อมือ อาจเรียกว่า กำไล เครื่องประดับทั้งสามชิ้นนี้ ปรากฏในตอนที่ ดาราวงษ์กำลังแต่งองค์เป็นพราหมณ์เพื่อเข้าไปในวัง ดังบทประพันธ์ว่า

แล้วจัดแจงแต่งองค์พระทรงเดช	เป็นพงศ์เพศพราหมณ์น้อยอันเจิดจ้าน
จีบกระโจมไหมพัลลภเข็มขัดพลัน	สังวาลวรรณธำมรงค์เป็นวงวาว
ทองกรจรรแง่มกันเจียกกระจำง	เอี่ยมล้ำอาจอาภรณ์ล้วนผืนขาว
ทั้งสามน่ายามเหมือนกับเดือนดาว	กับพวกบัวแวดล้อมมาพร้อมกัน

(หน้า 19, บรรทัด 1-4)

3.2 อาวุธ อาวุธ คือ เครื่องประหารใช้ในการต่อสู้ หรือป้องกันตัวมีหลายชนิดด้วยกัน ที่ปรากฏในเรื่อง ดาราวงษ์ มีดังนี้ ปืนใหญ่, ธนู, ง้าว-ทวน, แหวน-หลาว อาวุธบางชนิดจะเห็นว่าไม่ใช่อาวุธที่ใช้ในการต่อสู้อย่างแท้จริงเช่น แหวน แต่เมื่อนำมาใช้ในการต่อสู้แล้ว ก็ถือว่าเป็นอาวุธชนิดหนึ่งเช่นกัน ดังบทประพันธ์ว่า

ฝ่ายพระจอมโมลีกับพี่เลี้ยง	เห็นเรือเรียงรายทางออกกangkัน
ให้เสนาห้ำร้อยออกเตรียมกัน	คอยประจัญเข้าประจำประจูปัน
ทั้งหัวท้ายปืนรายริมรอบนอก	จะแล่นออกหนีหน้าไม้ฝ่าฝืน
ธนูง้าวแหวนหลาวส้างยืน	ก็ตัดคลื่นแล่นตึงตะบึงมา

(หน้า 48, บรรทัด 10-12)

พวกสำเภาเหล่ากองตระเวนไล่	เข้าเคียงใกล้ลำทรงองค์กษัตริย์
เอาพวนโยนยาวซึ่งจะวิ่งรัด	ละลอกชดท้ายฟาดกันสนั่นตึง
สำเภายนต์พลรบทั้งห้ำร้อย	ก็ปล่อยปืนรายข้างเสียงผางผิง
ทั้งแหวนหลาวง้าวทวนแทงตะบึง	ปืนใหญ่ตึงโยนเปรี๊ยะเข้าปากปลา
พวกตระเวนกลับกระเด็นกระดานแตก	ราโทแยกเสาะหักลงหนักหนา
ทะลุล่มจมลงในคงคา	แต่ภคตราหนอกษัตริย์ไม่เสียพล

(หน้า 49, บรรทัด 3-7)

จากกลอนข้างต้นเป็นตอนที่ ดาราวงษ์ได้พานางประไพสุริยาหนีกลับไปเมืองมิลลา ระหว่างทางได้พบกับเหล่าทหารลาดตระเวนอยู่กลางแม่น้ำ จึงเกิดการต่อสู้กันขึ้น

จากการศึกษากลอนนิทานเรื่อง ดาราวงษ์ ฉบับจันทบุรี พบว่า วรรณกรรมเรื่องนี้ มีการสะท้อนภาพสังคมทั้งในท้องถิ่นภาคกลางและภาคตะวันออก ทั้งนี้เป็นเพราะสังคมใน ภาคตะวันออกมีการรับวัฒนธรรมทางสังคมไปจากภาคกลางเป็นส่วนใหญ่ ทำให้วิถีชีวิต สภาพสังคม ประเพณี และความเชื่อที่เป็นของภาคตะวันออกแท้ ๆ มีปรากฏในวรรณกรรม ไม่มากนัก แต่กระนั้นก็ตามกลอนนิทานเรื่อง ดาราวงษ์ ฉบับจันทบุรี ซึ่งเป็นผลงานการประพันธ์ ของกวีพื้นบ้าน ก็ได้ถ่ายทอดวิถีชีวิต ความเชื่อ ประเพณีต่าง ๆ ออกมาให้คนรุ่นหลังได้ศึกษากัน ซึ่งมีคุณค่ายิ่งในวงวรรณกรรมท้องถิ่นของไทย